

vzdáleně. Místy jsem měl také dojem, že autorkou vyvinutá metoda LINDA je hlavním pilířem zde prezentovaného integrovaného přístupu, ačkoli právě jednoznačné preferování vybraných metod před ostatními jde proti duchu konceptu integrovaného výzkumu. Samotný popis metody je sice precizní a vyčerpávající (pokud mohu soudit), ale spíše bych jej hledal v odborném časopise, který se věnuje statistickým metodám, než v této jinak metodologicky laděné knize.

Je však třeba ocenit, že jednotlivé kapitoly jsou zajímavé samy o sobě, a mně osobně nabídly řadu námětů k zamyšlení nebo pasáží uceleně popisujících různé problémy, které se objevují při výzkumu v sociálních vědách, ale zatím nebyly v jedné publikaci v češtině diskutovány. Oproti jiným autorům je třeba vyzdvihnout také to, že se autorka kromě kritiky etablovaných výzkumných přístupů jasně snaží tyto problémy řešit, což již (na rozdíl od kritiky) tak běžné není.

Celkový dojem z knihy mohu přirovnat k jiné české práci věnované metodologii sociálněvědního výzkumu, totiž ke knize Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost* (Praha: Karolinum 1993). Pokud jste ji někdy otevřeli a začeti se do ní, pak vás jistě překvapila poměrně širokým záběrem a množstvím cenných rad a postřehů. Ale když jste je posléze chtěli najít nebo jste potřebovali dohledat nějakou konkrétní informaci, bylo to v podstatě nemožné. Kniha Ivany Loučkové se jí v tom podobá. Obsahuje řadu zajímavých pasáží, které jistě stojí za pozornost a jsou podloženy bohatou výzkumnou zkušeností autorky. Když máte trpělivost nebo knihu přečtete od začátku do konce, pak je najdete. Na straně druhé jsem měl při jejím čtení několikrát pocit, že je složena z několika částí, které k sobě úplně „nepasují“. A to je škoda.

Martin Buchtlík

Miroslava Rákoczyová, Robert Trbola (eds.): Sociální integrace přistěhovalců v České republice

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2009, 309 s.

Co do členství v badatelských institucích pestrý kolektiv autorů (mimo editorů také Ondřej Hofírek, Yana Leontiyeva, Mirka Nečasová, Michal Nekorjak, Hana Pařízková a Jiří Vyhlídal) přichází s publikací, která správně usiluje o zaplnění prázdného místa v českém sociálněvědním bádání. Téma migrace (jak přeshraniční, tak vnitrostátní) se sice, alespoň měřeno počtem odborných publikací, dostává blíže centru pozornosti, nicméně pohled tohoto autorského kolektivu opřený o rozsáhlý kvalitativní výzkum zatím chyběl. A to i přesto, že převážně statisticky orientované práce týmu okolo doc. Dušana Drbohlava (PřF UK) či politicko-filozofický pohled A. Baršové a P. Barši patří vedle několika jiných textů k výjimečně kvalitním publikacím. I s ohledem na aktuální vývoj v ČR jde o autorský záměr navýsost relevantní.

Na třech stovkách stran, a to včetně slovníčku pojmů, rejstříku a dobře zpracované metodologické přílohy, kde lze nalézt i detailní scénář rozhovorů, autoři sledují integrační strategie přistěhovalců. Design výzkumu je omezen na perspektivu samotných migrantů, přesněji 251 déle než rok usazených migrantů z tzv. vyspělých zemí (EU-15, Kanada, USA), nových členských zemí EU (EU-12), zemí bývalého Sovětského svazu, Vietnamu, ale také přistěhovalců z tzv. třetího světa. Vzhledem k výzkumnému zaměření většiny autorského kolektivu (VÚPSV Brno) je sociální integrace přednostně zaměřena na trh práce. Už tak pestrý vzorek autoři obohatili také tím, že respondenti pocházejí z Prahy, Brna a Plzně. Je nasnadě, a ani autoři to nepopírají, že nejde o záměr tímto vzorkem statisticky reprezentovat populaci ČR, avšak dosažená pestrost vzorku přidává výzkumu na hodnotě, neboť v centru pozornosti není jen ČR.

Práce je na první pohled velmi přehledně členěna do celkem devíti kapitol. Prvních téměř padesát stran knihy je mimo úvodu věnováno zběžnému přehledu statistik o migraci na území ČR a teorii, zbytek tvoří metodický postup a shrnující základní rysy migrantů v ČR. Následuje pět kapitol v rozmezí cca 30–40 stran (padesáti stran dosahuje jen poslední kapitola o migrantech z tzv. třetích zemí), každá z nich se zaměřuje na výše uvedené výzkumníky definované skupiny migrantů. Závěr spolu s přílohami čítá přes padesát stran. Takto rozvržený obsah je celkem vyvážený, i když (viz níže) teoretická část by mohla být rozsáhlejší.

Logická struktura jednotlivých kapitol zaměřených na skupiny migrantů je orientována dle teoretického vymezení na čtyři dimenze přístěhovalectví: strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační. Jak již bylo zmíněno, autoři se zaměřují zejména na trh práce, který je – v souladu s realitou a zahraničními studiemi – klíčovou integrující institucí. Nepřekvapí, že strukturální dimenze tedy „hraje prim“ ve všech kapitolách. Na druhou stranu, poněkud nápadně působí pouhé tři strany věnované interakční dimenzi integrace cizinců z vyspělých zemí. Ohledně struktury jsou také překvapivé dvě věci – proč není soulad dodržen i na nižších úrovních členění (někde se pojednává o zdraví, jinde nikoliv), které již tak jasně členěny nejsou. Druhou věcí, související spíše se záměrem badatelů, ale nápadnou již ze struktury, je absence komparace. Společný design výzkumu, metodologie a nakonec i sama struktura textu k tomu přímo vybízejí a navíc by právě takovýto výzkum mohl úspěšněji čelit klasickým problémům *ex post* srovnávání. Je to promarněná šance, či se dočkáme samostatného článku tomu věnovanému? Závěrečné srovnání by jistě obohatilo poněkud mechanicky shrnující závěr a poslední odstavec by pak mohl znít zajímavěji než: „Výsledky výzkumu potvrzují obecně známou skutečnost, že sociální integrace předsta-

vuje velmi složitý proces a že jeho průběh je značně variabilní.“ (s. 265)

Pravdou ale je, že podstatnější informace zájemci mohou najít spíše v dílčích kapitolách, zajímavosti nejsou prosty ani metodologické poznámky autorů (s. 184 – sebereprezentace dotazovaných, obecněji v textu jazyková náročnost). Nepřekvapí asi, že za nejproblematictější část integrace považují cizinci kontakt s cizineckou policií, resp. s její nízkou jazykovou vybaveností. Strategie migrantů v této situaci potom sahají od pomoci českých přátel, přes spřátelené krajské spolky, ale také zprostředkovatelské agentury, které jsou v textu převážně kritizovány (hlavně v jednání s občany bývalých Sovětských republik). Naopak, překvapí poměrně malá zkušenost se službami nabízenými neziskovým sektorem. Autoři by mohli získat zajímavé informace tím, že by s výpověďmi migrantů konfrontovali dotčené aktéry (policii, agentury, neziskové organizace). Určitě by to přispělo k podání plastičtějšího obrazu a oživení některých poněkud banálních tvrzení (například, že usazení krajané migrantů vědí o specifických administrativních postupech často více než Češi, kterým chybí vlastní zkušenost, s. 65).

Jedním z nosnějších témat je fungování krajských sociálních sítí (např. církve) s ohledem na Putnamův „bridging“ a „bonding“ sociální kapitál. Na druhou stranu, je škoda, že tento koncept není vzhledem k migraci jasněji vyložen v teoretické části, a tak nakonec autoři dojdou k závěru, že sociální kapitál může zrychlit integraci, „na druhou stranu však někdy může být příčinou zpomalení procesu začleňování do sociálních sítí majoritní populace, a to v případě, kdy jsou sociální sítě migrantů intenzivně zaměřeny převážně na krajany a interakce s příslušníky majority jsou pouze omezené“ (s. 261). I když vzápětí je tento postřeh obohacen o poukaz na hlášené vyděračské aktivity některých pracovních agentur, bylo by v možnostech právě kvalitativního výzkumu dostat se hlouběji pod

povrch věcí. Jedním z nevytěžených témat je i používání internetu coby zdroje informací (s. 224), kde by bylo zajímavé přinejmenším to, kde migranti získávají přístup.

V míře deskripce, kreativity a propojenosti s dalšími poznatky či teorií se jednotlivé kapitoly poměrně liší. Nejvíce je to patrné v rovině teoretických úvah, kde vyniká kapitola Jiřího Vyhliďala, která text prokládá teoretickými reflexemi P. Bourdieua, Z. Baumana či M. J. Pioreho. Odkaz na Baumanovu typologii postmoderních osobností je sice přítomen i v kapitole Hany Pařízkové (s. 52), avšak ve srovnání s Vyhliďalem bez hlubší reflexe v textu. Jednu z mála explicitně polemických pasáží překračujících popis můžeme najít opět ve Vyhliďalově textu (s. 97). Škoda, že jich není v knize více, i když přehlédnout nelze ani empirickou polemiku s výzkumy Drbohlavova týmu (s. 134–135). Zajímavý a přínosný je také pokus o typologii variant sociální integrace (s. 244–245). Přes zmíněné rozdíly jsou jednotlivé kapitoly zpracovány způsobem odpovídajícím vědeckému textu a žádná výrazně úroveň knihy nesnižuje.

Je jasné, že vzhledem k pestrosti vzorku a designu výzkumu nebyla editorská práce právě jednoduchá, nicméně několik drobných opakujících se nejednotností se v průběhu četby vynořuje. Vědom si toho, že jde do jisté míry o koncepční, možná filozofický problém, ocenil bych sjednocení v kvantifikacích tvrzení respondentů. V textu převažují výrazy jako „někteří respondenti“, „část dotázaných“ či „velká většina“, na druhou stranu na s. 200 se dočteme, že kvůli válce opustila domov „pětina respondentů“. Z odstavce výše však víme, že celkem bylo dotázáno 55 osob, a tedy by snad bylo lépe vyjádřit absolutní počet. V pasáži o interpretaci dat (s. 41) autoři zmiňují práci v programu Atlas, kterou však dále blíže nerozvádějí, ale předpokládám, že nějakou rozumnou míru kvantifikace mohli použít (mj. odkazují na kódy v Příloze 3, tu jsem však ve svém vydání nenašel). Nejednotnost je také zjevná v mí-

ře a způsobu vysvětlování některých pojmů (teoretických, empirických či cizích slov) – někdy je tak učiněno pod čarou (s. 62 vysvětluje výraz „konotace“), jindy tak činěno není. Na s. 168 můžeme najít výzkumníkům dobře známý KZAM a OKEČ, nicméně vysvětlují-li autoři čtenářům význam termínu „konotace“, bylo by dobré jasněji osvětlit i tyto odbornější zkratky. U KZAMu tomu tak je ve slovníku, bohužel na něj v textu není odkázáno.

Obecně by také bylo důvěryhodnější některá tvrzení lépe doložit buď daty, anebo úvahou, která by je podpořila. Například s. 146–149 většinu tvrzení oslabují obraty „domníváme se“, „mohlo by se zdát“ či „zdá se“. I když je vzhledem k metodologii a tématu (vnímané předsudky Čechů vůči cizincům) jasné, že nelze pracovat s tvrdými daty (což nevyčítám), přesto by takové pasáže mohly znít důvěryhodněji, kdyby byly podpořeny závěry z jiných obdobných výzkumů či alespoň ilustrativními citacemi. Nebo třeba tvrzení, že „zatímco dříve převažovaly sňatky muž Vietnamec, žena Češka, v roce 2006 se tento poměr obrátil“, by mělo být podpořeno jasně uvedeným zdrojem (s. 188). Stejně tak silné tvrzení, že k vycestování přes pracovní agenturu potřebují Vietnamci 10 až 12 tisíc dolarů by si zasloužilo jasnější doložení, neboť není zcela jasno, zda se tento údaj opírá o tvrzení respondentů či jej autor získal jinde (s. 171).

Přes výše zmíněné nedostatky lze knihu považovat za důležitou pro každého, kdo se chce tématem migrace v ČR zabývat. Čtenáři dozajista poskytnou relevantní a aktuální odkazy na literaturu, velmi inspirativní a dobře prezentovanou metodologii a dostatek tvrzení, se kterými sám může dále pracovat. Poslední věta knihy je nakonec velmi výstižná: „(Publikace) otevírá mnohá nová témata a otázky, a proto doufáme, že se stane zajímavým zdrojem pro další výzkumnou činnost.“ Splnění těchto nadějí lze považovat za velmi pravděpodobné.

Jan Sládek